

O`ZBEKISTONDA KO`LLAR TIZIMIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATLARI

Abdiramanov Jangabay Bektursımovich
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti katta o`qituvchi
e-mail: abdiramanov64@mail.ru

Usmanov Mashrab Rustamovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti g.f.f.d.
(PhD)
e-mail: mashrabusmonov79@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sudoch`e va Aydar-Arnasoy ko`llar tizimining shakllanishi, Aydar-Arnasoy ko`llar tizimida turizmni tashkil etish, ekoturizm, turistik marshrutlarni rivojlantirish imkoniyatlari oid ma`lumotlar keltirib o`tilgan.

Kalit so`zlar: Sudoch`e va Aydar-Arnasoy ko`llar tizimi, turizm, dunyo ornitologlari, ekoturizm, "qulay oraliq" zona, ov turizmi, arab sayyohlari, turizm marshrutlari, botel va flotel mehmonxonalar.

Аннотация: В данной статье представлена информация о формировании озера Судочья и Айдаро-Арнасойской озерной системы, организации туризма в Судочья и Айдаро-Арнасойской озерной системе, экотуризма, возможностях разработки туристических маршрутов.

Ключевые слова: Озера Судочье и Айдар-Арнасойская озерная система, туризм, орнитологи мира, экотуризм, зона «комфортной дали», охотничий туризм, арабские туристы, туристические маршруты, лодочные и флотилийные гостиницы.

Annotation: In this state, information is presented on the formation of the Aydar-Arnasoy lake system, the organization of tourism in the Aydar-Arnasoy lake system, ecotourism, and the development of tourism routes.

Key words: Sudoch`e and Aydar-Arnasoy lake system, tourism, ornithologists of the world, ecotourism, "comfortable distance" zone, hunting tourism, Arab tourists, tourism routes, boat and flotilla hotels.

Turizm ham respublikamiz iqtisodiyotida qishloq xo`jaligi, sanoat, transport va boshqa makroiqtisodiy tarmoqlar qatori o`zining munosib o`rniga ega bo`lishi uchun yetarlicha resurslarga ega. Mamlakatimizda turizmni rivojlantirish imkoniyatlari bo`yicha Markaziy Osiyo davlatlari ichida yetakchi hisoblanadi. Chunki mamlakatimiz jahon sivilizatsiya o`choqlaridan biri sifatida, o`zining asori-atiqalari bilan mashhurdir. Bizning madaniyatimiz dunyo xalqlari san`at, arxitektura, shaharsozlik va ko`pgina sohalarga o`lkan hissasini qo`shgan. Tarixda ma`lumki, mintaqaning rivojlanishida ma`lum darajada turizmning ham hissasi bo`lgan. Chunki, mamlakatimiz «Buyuk ipak yo`li» markazida joylashgan, shuning uchun savdo-sotiq va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy

aloqalar rivojlangan bo'lib, ulardan tushgan daromatlar mamlakat xazinasiga katta ulush qo'shgan.

1971 yil 2 fevralda suv va botqoq hududlar to'g'risidagi xalqaro konvensiya imzolandi. 1997 yildan boshlab ushbu sana jahon suv va botqoq hududlarni muhofaza qilish kuni sifatida keng nishonlab kelinmoqda. Ushbu xalqaro konvensiyaga 160 dan ortiq mamlakat a'zo. 2001 yil 30 avgustda O'zbekiston ham ushbu konvensiya a'zosi bo'ldi.

Qoraqalpog'istondagi Sudoche ko'llar tizimi "Ramsar" konvensiyasining xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan suv-botqoq hududlari ro'yxatiga kiritildi. Bungacha Dengizko'l (2001), Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi (2008) hamda To'dako'l va Quymazor suv omborlari (2020) mazkur ro'yxatdan joy olgan.

Qoraqalpog'istondagi Sudoche ko'llar tizimi xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan suv-botqoq hududi deb belgilandi, deya xabar bermoqda ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi matbuot xizmati.

"Ramsar" konvensiyasi rasmiy saytida chop etilgan maqolada Sudochening 1960-yillarda dunyodagi to'rtinchi yirik ko'l hisoblangan Orol dengizining ko'rfazi bo'lgani ta'kidlangan. Ko'l hududida zich qamishzorlar, butalar, sho'rxoklar va saksovullar mavjudligi, qolaversa, yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lgan hayvonlar yashashi qayd etilgan. [1.8-10]

Yurtimizning betakror tabiati, turfa manzaralarga boy so'lim go'shalari har qanday odamni maftun etadi.

Nukusdan taxminan 150 km uzoqlikda, Mo'ynoq tumanida, mahalliy aholi "Suvi duchchi" (o'zbekchasiga "suvi chuchuk") deb atagan, xaritalarga Sudochye nomi bilan kiritilgan ko'llar tizimi bor. U yerga boradigan to'g'ri va tekis yo'l yo'q, shu bois masofani bosib o'tishga 4 soatcha vaqt ketadi.

Sudochye ko'li – Qoraqalpog'iston Respublikasi Mo'ynoq tumanidagi ko'l. Orol dengizining janubi-g'arbida. G'arbiy qirg'og'i Ustyurtning Sharqiy chinkiga tutash, qolgan tomonlari Amudaryo deltasi bilan chegaradosh. Ko'lning maydoni va tarkibidagi tuz miqdori tez tez o'zgarib turadi. Chunki, Amudaryo va kanallardan ortgan suvlar ko'lga kelib quyiladi.

Ilgari Sudochye Amudaryoning *Raushan* va *Priemuzyak* kanallari orqali to'ldirilgan va kanal orqali Orol dengiziga ulangan. Ko'lning suv yuzasi maydoni 350 km² ga, uzunligi 250 km ga, o'rtacha kengligi 15 km va o'rtacha chuqurligi 2 m ga yetdi. Suvning minerallashuvi 0,6-1,7% oralig'ida o'zgarib turadi. Sudochye yarim anadrom baliq turlari uchun urug'lanish joyi bo'lib xizmat qilgan. Ko'lda 2000 tonnagacha baliq ovlangan.

Aydar, Arnasoy va Tuzkon ko`llari birlashgan joyda hosil bo`lgan Aydarko`l ko`llar tizimi kattaligi jihatdan Markaziy Osiyoda to`rtinchi o`rinda turadi. Aydarko`l ma`muriy jihatdan Jizzax va Navoiy viloyatlari hududida joylashgan bo`lib, uning shimoliy hududi qisman Qozog`iston Respublikasini ham o`z ichiga oladi. Nurota tog` tizmalarining shimoliy etagida joylashgan ko`lning shimoliy qirg`oqlari sharqiy Qizilqumgacha tutashib ketgan.

Maydoni 3702 kvadrat kilometr, uzunligi 350 kilometrdan ortiq, kengligi 40 kilometrga etadigan ko`lning o`rtacha chuqurligi 10-12 metr, chuqur joylari 26-30, hatto 40 metrga ham boradi. Undagi suv hajmi respublikamizdagi barcha suv omborining suv hajmidan ikki barobar ko`p.

Mutaxassislarning fikricha, qish mavsumida ko`llarda ilmiy turizmni rivojlantirish Respublika ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hayoti uchun nihoyatda istiqbolli soha hisoblanadi. Boisi, Sudochye va Aydarko`l Markaziy Osiyoda qushlarning uchib o`tuvchi yo`lida joylashgan bo`lib, noturistik mavsumda yuzlab qushlar bu erga qishlov uchun uchib keladi. Bu, o`z navbatida, jahon ornitologlarining ham qiziqishiga sabab bo`lishi mumkin.

Samarqand, Buxoro va Xiva shahalarida sayyohlar asosan tarixiy obidalar va xalq amaliy san`ati namunalari bilan tanishsa, Sudochye va Aydarko`l bo`yida O`rta Osiyo ko`chmanchi xalqlarining an`anaviy hayot tarzi, cho`l tabiati va go`zalliklari bilan tanishish imkoniyati yaratilgan. Bu sayyohlarga O`zbekiston hududida turizmning turli shakllari bilan tanishish imkonini beradi. Tuya minish va o`tovda tunab qolish kabi xizmatlar sayyohlar orasida kundankunga ommaviylashib bormoqda. Dam olishning bunday turi - sayyohlarga insoniyatning qadimiy turmush tarzi bilan yaqindan tanishish imkonini beradi. Cho`l o`rtasida maxsus qurilgan, an`anaviy kigiz va kashtalar bilan bezatilgan, bunday o`tovlarda barcha qulay sharoitlar yaratilgan bo`lib u erda sayyohlarni iliq kutib olishadi. Shuningdek bu erda mehmonlar ko`chmanchi xalqlarning an`anaviy taomlarini tatib ko`rishlari mumkin.

Sayyohlarni Sudochye, AAKT va uning atrofidagi ekoturistik hududga kelib-ketishlarini hisobga olish, turizmni rivojlantirishdagi muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Sudochye va AAKT atrofida infratuzilmani yaxshilash, ya`ni yo`llar qurish va ta`mirlash, mehmonxona va kempinglar barpo etish hamda servis xizmatini yo`lga qo`yishga ham katta e`tibor qaratilmoqda. Ko`l sohilida mehmonxonalar qo`rishda joyning tabiiy geografik xususiyatlarini ham hisobga olish lozimdir. Mehmonxonalar qurishda, ko`l va mehmonxona o`rtasidagi “qulay oraliq” zonani topa olish lozim. Buning uchun er osti suvlari sathi ko`tarilib ketmaydigan, kechasi esa ko`ldan shamol esganda ko`l chivinlarini

etib kela olmaydigan o`ziga xos tabiiy geografik o`ringa ega bo`lgan “qulay oraliq” zona topish muhimdir.[3.4]

Sudochye va AAKT va uning atrofıdagi ekoturistik hududining tabiatini tomosha qilish va belgilangan hududda ov qilish maqsadida arab sayyohlari yilda 2 marotaba (bahor va kuz faslida) doimiy ravishda dam olishga kelmoqda. Arab sayyohlarini bu hududga qiziqishiga, ko`l va cho`l manzaralarining o`zaro uyg`unligi hamda qushlar olamiga boyligi, qolaversa bahor va kuz faslida issiq mintaqalarga uchuvchi qushlarni Sudochye va AAKT orqali xarakatlanishini kuzatish va ba`zi bir ruxsat berilgan qushlarni ov qilishi ham doimiy ravishda kelishiga sabab bo`lmoqda.

Sudochye va AAKTda sayyohlarga yuqori darajada xizmat ko`rsatish uchun suvda suzib yuruvchi hotel va flotel mehmonxonalar tashkil qilish g`oyalarini o`ylab ko`rish va ularni amalga oshirish muhimdir. Ko`lga kelgan sayyohlar suvda suzib yuruvchi hotel yoki flotel mehmonxonalarda dam oladigan bo`lsa o`ziga xos egzotik huzur bag`ishlaydi. Shu o`rında hotel va flotel mehmonxonalar haqida ma`lumot berib o`tamiz. Hotel - unchalik katta bo`lmagan suvdagi mehmonxona. Jihozlangan qulayliklarga ega bo`lgan kema. Flotel - suzib yuruvchi mehmonxona kemasi. Suvdagi ulkan otel, maxsus jihozlangan bo`ladi. Qulay nomerlardan tashqari, yaxshi dam olish uchun qulaylik yaratilgan, vaqtinchalik ofisdan foydalanish, operativ vosita aloqalari: telefon, kseroks, faks va boshqa xizmatlar ko`rsatiladi.[3-4]

Xulosa qilib aytiladigan bo`lsak viloyatning tekislik, tog`oldi va tog`li mintaqalari gidrografik ob`ektlarining turistik imkoniyatlari ancha qulayligini hisobga olib, baliq ovlash va cho`milib hordiq chiqarish hamda qadimiy gidrotexnik inshootlarni ko`rish kabi yo`nalishlarni yo`lga qo`yish maqsadga muvofiq. Yuqorida ko`rib o`tilgan turizm turlaridan tashqari Sudochye va Aydar Arnasoy ko`llar tizimida yana bir necha turizm turlarini rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. Bularga quyidagilar kiradi:

- Sudochye va Aydar Arnasoy ko`llar tizimida turli xil suv sporti turlarini yo`lga qo`yish va musobaqalar tashkil qilish;

- Sudochye va Aydar Arnasoy ko`llar tizimida sohilida baliq va baliqli taomlardan iborat bo`lgan gastro turizimni shakllantirish;

- Sudochye va Aydar Arnasoy ko`llar tizimining shimoli-sharqiy qirg`oqlaridagi qumli cho`llarida barxanlar osha xalqaro avtopoygalarni o`tkazish;

“GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS”

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- Sudochoye va Aydar Arnasoy ko`llar tizimi atrofıdagi cho`llarda keng tarqalgan tuyalardan ham sayyohlarni sayr qilish va tuya suti bilan davolashni yo`lga qo`yish lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Usmanov, M. R. (2021). The Prospective Of The Development Of Ecotourism In Jizzakh Region. *Journal of Geography and Natural Resources*, 1(01), 8-10.
2. Komilova, N. K. (2021). TOURIST DESTINATION AS AN OBJECT OF RESEARCH OF SOCIAL AND ECONOMIC GEOGRAPHY. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 2058-2067.
3. Usmanov M.R., Abdiramanov J.B. “Aydar-Arnasoy ko`llar tizimida turizmni rivojlantirish imkoniyatlari». FAN va JAMIYAT №3. Ilmiy-uslubiy jurnal ISSN 2010-720X. Ilim hám jámiyet. №3. 2023. 51-52 betlar. <https://journal.ndpi.uz/>
4. Abdiramanov J.B., Usmanov M.R. Қорақалпоғистон республикасида экотуризмни ривожланишининг бази бир географик жиҳатлари. «O‘zbekistonda geografik tadqiqotlar: innovatsion g‘oyalar va rivojlanish yo‘llari» Respublika ilmiy–amaliy konferensiya MATERIALLARI. 129-133 betlar. Жиззах 2023.